
NON-EQUIVALENCE IN TRANSLATION OF ENGLISH IDIOMS INTO VIETNAMESE

Hoang Thi Hue

Thanh Hoa University of Culture, Sports and Tourism

Email: hoangthihue@dvttdt.edu.vn

Received: 20/10/2024

Reviewed: 21/10/2024

Revised: 26/10/2024

Accepted: 06/01/2025

Released: 05/01/2025

DOI: <https://doi.org/10.55988/2588-1264/202>

Recent developments in trade and international integration have promoted communication and cultural exchange between countries. Idioms are an element used in this communication process. Therefore, translating idioms is important in communication, especially in cross-cultural and international exchanges. However, during translation, translators often encounter barriers due to non-equivalence between idioms in different languages. Non-equivalence arises from differences in culture, history, customs, beliefs, and other factors across countries. Based on theoretical foundations of idioms and practical survey data, the paper discusses non-equivalence in translating English - Vietnamese idioms while proposing solutions to overcome these challenges, contributing to improving the effectiveness of translating English idioms into Vietnamese in particular and translation in general.

Key words: English idoms; Non-equivalence; Translation.

---

1. Giới thiệu

Ngôn ngữ là phương tiện giao tiếp thiết yếu trong xã hội con người. Trong quá trình giao tiếp, thành ngữ được con người sử dụng trong các tình huống cần có sự biểu đạt ngôn ngữ một cách sinh động, giàu hình ảnh và mang đậm chiều sâu về ý nghĩa. Ngày nay, thành ngữ ngày càng xuất hiện nhiều trong giao tiếp, đặc biệt trong các giao tiếp mang tính quốc tế nhằm thiết lập mối quan hệ giữa các quốc gia và con người. Hơn bao giờ hết, để hiểu được ngôn ngữ giao tiếp giữa các quốc gia, dân tộc khác nhau có sử dụng thành ngữ, người tham gia giao tiếp phải có năng lực dịch thuật thành ngữ của ngôn ngữ này sang ngôn ngữ khác. Tuy nhiên, việc dịch thuật thường gặp một số rào cản bởi sự không tương đương giữa thành ngữ của các ngôn ngữ khác nhau. Do vậy, rất cần có những phương thức để giải quyết các vấn đề không tương đương trong dịch thuật thành ngữ nhằm đạt được hiệu quả cao trong sử dụng ngôn ngữ giao tiếp liên quốc gia. Nhận thức về tầm quan trọng và ý nghĩa của vấn đề này, trong phạm vi bài viết, chúng tôi tập trung bàn về sự không tương đương giữa thành ngữ tiếng

Anh và tiếng Việt. Sự không tương đương có nguồn gốc từ đâu và các giải pháp khắc phục rào cản này như thế nào? Với tư liệu nghiên cứu là các thành ngữ từ hai cuốn Từ điển *Thành ngữ Anh - Việt* (2015) [5] và Từ điển *Thành ngữ Anh - Việt* (2021) [1], chúng tôi sẽ đi tìm câu trả lời cho hướng nghiên cứu này.

2. Tổng quan nghiên cứu vấn đề

Bàn về sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ, Newmark (1988) cho rằng khi dịch thành ngữ từ ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích, người dịch thường gặp khó trong việc khớp từ tương đương của hai ngôn ngữ về ngữ nghĩa. Tác giả nhấn mạnh các vấn đề chính mà người dịch phải đối mặt không phải là ngữ pháp mà là từ vựng, tức là từ, cách kết hợp và cụm từ cố định hoặc thành ngữ [13; tr. 28].

Đánh giá về sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ, Iulian Mardar (2021) nhận định: Một trong những vấn đề mà người dịch phải đối mặt khi dịch thành ngữ và cách diễn đạt là thiếu sự tương đương ở cấp độ thành ngữ và cách diễn đạt. Mọi ngôn ngữ đều có thành ngữ và cách diễn đạt. Nhưng không dễ để tìm một từ tương đương trong ngôn ngữ đích tương ứng với những từ tương đương trong ngôn ngữ nguồn về cả hình thức và ý nghĩa. Thành ngữ và cách diễn đạt có thể chứa một mục bị ràng buộc bởi văn hóa và điều này đặt ra một vấn đề cho người dịch [12; tr. 35].

Kế thừa các quan điểm nghiên cứu của học giả ngôn ngữ tiền bối, Lê Vũ Quỳnh Nga (2022) khi nghiên cứu về những khó khăn của sinh viên chuyên ngữ, Trường Đại học Ngoại ngữ - Đại học Thái Nguyên trong nhận diện và dịch thuật thành ngữ Anh - Việt, đã nhận định: Quá trình dịch thuật thành ngữ ảnh hưởng nhiều bởi các phạm trù văn hoá. Đồng thời, để khắc phục những bất cập trong dịch thuật thành ngữ, tác giả cũng đề xuất những giải pháp nâng cao kiến thức liên văn hoá và năng lực nhận diện yếu tố văn hoá trong ngôn ngữ cho người dịch nhằm đạt được hiệu quả cao nhất cho các bản dịch ngôn ngữ có chứa thành ngữ. [4; tr.2]

Từ các quan điểm về thành ngữ của các học giả trong và ngoài nước như đã phân tích ở trên, chúng ta có thể hiểu: Sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ xuất phát từ khác biệt cả về cấu trúc và ngữ nghĩa các thành ngữ của các ngôn ngữ khác nhau. Xét từ góc độ ngữ nghĩa, thành ngữ chịu sự ảnh hưởng của các yếu tố văn hoá, chính trị, lịch sử ... của một quốc gia, một dân tộc hay một vùng miền nào đó. Do vậy, người dịch cần xác định rõ các yếu tố tạo nên sự không tương đương giữa thành ngữ của các ngôn ngữ khác nhau, từ đó có thể tìm hướng khắc phục các rào cản trong dịch thuật thành ngữ.

3. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

Sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ Anh - Việt là vấn đề trọng tâm của bài viết. Nghiên cứu được thực hiện trên cơ sở phương pháp luận của ngôn ngữ học. Để giải quyết các vấn đề đặt ra, tác giả bài viết đã lựa chọn hai phương pháp: thu thập tài liệu và phân tích so sánh đối chiếu. Trước hết, dữ liệu được thu thập từ nhiều nguồn khác nhau: từ điển thành ngữ Anh - Việt, Internet và các tài liệu có liên quan khác. Sau đó, dữ liệu được phân tích và minh họa bằng các ví dụ cụ thể để giúp người dịch hiểu căn nguyên về sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ Anh - Việt và các phương thức giải quyết những khó khăn này.

4. Kết quả nghiên cứu

4.1. Thành ngữ trong tiếng Anh và tiếng Việt

4.1.1. Khái niệm thành ngữ trong tiếng Anh và tiếng Việt

Theo từ điển Oxford Learner’s Dictionaries trực tuyến, thành ngữ là “*Một nhóm từ có nghĩa khác với nghĩa của từng từ riêng lẻ*”(a group of words whose meaning is different from the meanings of the individual words)

Trong cuốn sách *Idiom structure in English*, tác giả Adam Makkai (2013) định nghĩa: “*Thành ngữ là cụm từ hoặc cách diễn đạt có nghĩa bóng. Nói cách khác, không nên hiểu theo nghĩa đen; thay vào đó, thành ngữ sử dụng phép ẩn dụ để diễn đạt một ý tưởng*” (Idioms are phrases or expressions with a figurative meaning. In other words, their meaning should not be taken literally; rather, idioms use metaphor to express an idea). [7; tr.9].

Tương tự với quan điểm nghiên cứu của các học giả ngôn ngữ trên thế giới, sách *Ngữ văn lớp 7 (tập 1)* cũng xác định: “*Thành ngữ là một loại cụm từ cố định, biểu thị một ý nghĩa hoàn chỉnh. Nghĩa của thành ngữ có thể bắt nguồn trực tiếp từ nghĩa đen của các từ tạo nên nó nhưng thường thông qua một số phép chuyển nghĩa như ẩn dụ, so sánh...*” [2; tr.144]

Như vậy, thành ngữ được hiểu là một cụm từ cố định, chứa đựng một ý nghĩa hoàn chỉnh và nội hàm ngữ nghĩa của cụm từ này được biểu đạt dưới dạng phép tu từ ẩn dụ, hoán dụ hoặc so sánh.

4.1.2. Phân loại thành ngữ trong tiếng Anh và tiếng Việt

Thành ngữ có thể được phân loại theo nhiều cách khác nhau. Theo Violeta Polikarenko (2011), thành ngữ được phân loại theo hai cách chính: phân loại cú pháp và phân loại ngữ nghĩa. [14; tr.26]

Theo phân loại cú pháp, thành ngữ được chia thành sáu nhóm: cụm động từ, cụm giới từ, cụm tính từ, cụm trạng từ, cụm danh từ và câu. Sự phân tích về cú pháp của thành ngữ được mô tả cụ thể trong bảng 4.1.2a như sau:

Bảng 4.1.2a. Mô tả sự phân loại về cú pháp của thành ngữ

TT	Câu có chứa thành ngữ	Thành ngữ phân loại theo cú pháp	Nghĩa thành ngữ trong tiếng Anh	Nghĩa thành ngữ trong tiếng Việt
1	John doesn't play tennis very much, but he's always shooting off his mouth about how good he is.	Cụm động từ: <i>shoot off one's mouth</i>	express one's opinions loudly	ba hoa, khoác lác
2	Let's put the report on ice awhile and grab a bite to eat	Cụm giới từ: <i>on ice</i>	set aside for future use	tạm gác lại rồi tính sau
3	He said that he was hot under the collar because he	Cụm tính từ: <i>hot under the collar</i>	extremely angry	giận dữ, tức tối

	got stuck in slow-moving traffic			
4	I go to the cinema <i>once for a while</i>	Cụm trạng từ: <i>once for a while</i>	occasionally	thỉnh thoảng
5	No one bought anything from him because they felt he was giving them a <i>snow job</i> .	Cụm danh từ: <i>snow job</i>	<i>insincere talk</i>	chuyện bịp, chuyện dối trá

Về mặt ngữ nghĩa, thành ngữ chứa đựng tính tượng trưng. Nghĩa tượng trưng được biểu đạt qua cách sử dụng phép so sánh, ẩn dụ, hoán dụ, tu từ học và phóng đại. Bảng 4.1.2b sẽ mô tả thành ngữ cụ thể về mặt ngữ nghĩa.

Bảng 4.1.2a. Mô tả sự phân loại về cú pháp của thành ngữ

TT	Câu có chứa thành ngữ	Thành ngữ phân loại theo ngữ nghĩa	Nghĩa thành ngữ trong tiếng Anh	Nghĩa thành ngữ trong tiếng Việt
1	He <i>leads a dog's life</i> in Paris.	<i>leads a dog's life</i>	live a miserable life	Sống một cuộc sống khổ cực
2	We can't go out because it's <i>raining cats and dogs</i> .	<i>rain cats and dogs</i>	It's pouring rain	Trời mưa như trút nước

Dựa vào sự phân loại thành ngữ, người dịch có thể áp dụng các phương pháp dịch thuật để đạt được hiệu quả chính xác nhất về mặt ý nghĩa của thành ngữ từ ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích.

4.2. Dịch thuật và dịch thuật thành ngữ Anh - Việt

4.2.1. Khái niệm dịch thuật

Betty Kirkpatrick (2014) định nghĩa rằng dịch thuật là sự chuyển dịch ý nghĩa văn bản của ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích [9; tr. 59]. Theo đó, dịch thuật thành ngữ là sự chuyển dịch ý nghĩa của thành ngữ trong ngôn ngữ này sang ngôn ngữ khác. Thành ngữ có vai trò đặc biệt trong bối cảnh của một ngôn ngữ. Để trích xuất chính xác một thành ngữ trong bản dịch, người dịch phải hiểu biết về nền văn hóa và xã hội nơi thành ngữ đó xuất hiện, cũng như hiểu biết về ý nghĩa gián tiếp của thành ngữ đó. Khi dịch một thành ngữ trong tiếng Anh sang tiếng Việt, người dịch phải xác định rõ thành ngữ đó thuộc văn hóa dân tộc, quy ước xã hội, bối cảnh lịch sử - chính trị... của dân tộc Anh như thế nào để có sự chuyển dịch nghĩa tương thích với cách hiểu thành ngữ trong tiếng Việt.

4.2.1. Loại hình dịch thuật thành ngữ Anh - Việt

Violeta Polikarenko (2011) phân chia hai loại dịch thuật thành ngữ, đó là: dịch theo cú pháp thành ngữ và dịch theo ngữ nghĩa thành ngữ. Dịch theo cú pháp thành ngữ được áp dụng khi ý nghĩa của ngôn ngữ nguồn đã rõ ràng, cụ thể. Dịch theo ngữ nghĩa thành ngữ được áp dụng phổ biến hơn bởi loại hình dịch thuật này sử dụng dạng tự nhiên của ngôn ngữ nguồn, cả

về ngữ pháp và từ vựng [14; tr.47]. Và như vậy, khi dịch thành ngữ Anh - Việt, loại hình dịch theo ngữ nghĩa thành ngữ được lựa chọn tốt nhất để có thể dịch các biểu thức cố định của thành ngữ từ tiếng Anh sang tiếng Việt vì ý nghĩa của thành ngữ không thể bắt nguồn từ ý nghĩa kết hợp của các thành phần cấu tạo nên thành ngữ.

4.3. Phương pháp dịch thuật thành ngữ Anh - Việt

Dave Alber (2014) cho rằng dịch thuật thành ngữ sẽ đạt hiệu quả cao nhất khi được đáp ứng thỏa mãn hai phương pháp dịch sau:

Một là, dịch kết hợp - sử dụng cả dịch nghĩa đen và dịch tự do của thành ngữ trong ngôn ngữ nguồn.

Hai là, dịch vay mượn - tìm một thành ngữ tương đương trong ngôn ngữ đích để tạo thành bản dịch hoàn chỉnh của ngôn ngữ nguồn. [11; tr.3]

Cụ thể hơn về các phương pháp dịch thuật thành ngữ, Iulian Mardar (2021) chỉ rõ các phương pháp dịch thuật có thể áp dụng trong dịch thành ngữ, đó là:

Thứ nhất, *dịch theo nghĩa đen* - giữ nguyên hình thức như ngôn ngữ nguồn. Theo phương pháp dịch này, hình ảnh gốc và ý nghĩa tượng trưng của thành ngữ ngôn ngữ đích tương ứng với hình thức gốc hoặc thành ngữ của ngôn ngữ gốc không dẫn đến biến dạng văn hóa trong bản dịch theo nghĩa đen và có thể được người đọc ngôn ngữ đích chấp nhận. Bên cạnh đó, người dịch có thể chú giải bối cảnh lịch sử của thành ngữ, đồng thời mở rộng thêm các từ cần thiết vào bản dịch mà không làm thay đổi ý nghĩa gốc, giúp người đọc hiểu sâu hơn về văn bản đã dịch.

Thứ hai, *dịch tự do* - sử dụng các hình thức diễn đạt khác nhau để truyền tải ý nghĩa trong ngôn ngữ nguồn. [12; tr.59]

Như vậy, để có thể tìm được một bản dịch thành ngữ Anh - Việt hoàn chỉnh đảm bảo về cấu trúc và ý nghĩa, việc xác định và áp dụng các phương pháp dịch thành ngữ là một trong những yếu tố then chốt để giải quyết các vấn đề tương đương và không tương đương trong dịch thuật.

4.3. Sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ Anh - Việt

4.3.1. Sự không tương đương trong dịch thuật và dịch thuật thành ngữ Anh - Việt

Theo Anna Dąbrowska (2018), các tình huống không tương đương trong dịch thuật thành ngữ được xác định cụ thể:

Thứ nhất, sự khác biệt về đặc thù văn hóa - xã hội được thể hiện trong thành ngữ của ngôn ngữ nguồn và ngôn ngữ đích.

Thứ hai, các khái niệm trong thành ngữ của ngôn ngữ nguồn không được từ vựng hóa trong ngôn ngữ đích.

Thứ ba, thành ngữ trong ngôn ngữ nguồn chứa từ/ngữ có nhiều nghĩa tương đương trong ngôn ngữ đích. [8; tr.15]

Theo đó, trong những bối cảnh dịch thuật thành ngữ trong tiếng Anh sang tiếng Việt, người dịch không thể tìm thấy từ tương đương trong tiếng Việt (ngôn ngữ đích) tương ứng cho các từ tiếng Anh (ngôn ngữ nguồn) cần dịch. Có thể, từ tiếng Anh biểu đạt một khái niệm hoặc một ý tưởng mới lạ đối với người Việt. Hoặc có thể khái niệm đó trong tiếng Anh đã

được biết đến nhưng chưa có từ cụ thể nào trong tiếng Việt để diễn đạt. Bên cạnh đó, trong thành ngữ tiếng Anh có thể xuất hiện một số từ có nghĩa đặc biệt mà các từ tiếng Việt có cùng nghĩa không truyền tải được.

4.3.3. Nguyên nhân của sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ Anh - Việt

a) Đặc thù văn hóa - xã hội khác biệt giữa ngôn ngữ nguồn và ngôn ngữ đích

Các quốc gia trên thế giới có nền văn hóa khác nhau. Đôi khi, nền văn hóa ở quốc gia này hoàn toàn xa lạ với người dân ở các quốc gia khác. Người Anh cũng có những sắc thái văn hoá xa lạ với người Việt. Do đó, một số khái niệm đặc thù về văn hoá trong thành ngữ tiếng Anh sẽ khiến người dịch gặp khó khăn khi truyền tải chúng sang tiếng Việt. Ví dụ, thành ngữ tiếng Anh "*Don't look a gift horse in the mouth*" (*Đừng có được voi đòi tiên*) phản ánh phong tục phương Tây tặng ngựa như một món quà có ý nghĩa. Giá trị của con ngựa được xác định bằng độ tuổi và chất lượng bộ răng của nó. Tuy nhiên, theo văn hoá Anh, con người không nên kiểm tra bộ răng ngựa bởi đó thể hiện sự tham lam và khiếm nhã. Phong tục này khá xa lạ đối với người Việt nên người dịch khó có thể dịch được. Hoặc ví dụ khác, thành ngữ tiếng Anh "*It rains cats and dogs*" (*Mưa như trút nước*) liên quan đến một tín ngưỡng tôn giáo. Ở Bắc Âu, người ta tin rằng mèo có khả năng điều khiển thời tiết và phù thủy có thể cải trang thành mèo cuội chổi bay khi trời giông bão, và chó có mối quan hệ mật thiết với thần bão, Odin. Theo đó, trong tín ngưỡng của người Châu Âu, chó và mèo có sức mạnh rất lớn, có thể làm suy chuyển thiên nhiên. Trong văn hoá người Việt không có tín ngưỡng này, vì vậy người dịch cũng sẽ gặp rào cản trong quá trình tìm một bản dịch tương đương của thành ngữ này trong tiếng Việt.

Từ đó, chúng ta nhận thấy rằng, do sự khác biệt giữa văn hoá hai quốc gia, khi gặp các thành ngữ tiếng Anh diễn đạt các khái niệm đặc trưng văn hoá, người dịch sẽ gặp khá nhiều khó khăn để chuyển dịch thành ngữ từ ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích. Đây là sự không tương đương rõ rệt nhất trong dịch thuật nói chung và dịch thuật thành ngữ tiếng Anh sang tiếng Việt nói riêng.

b) Khái niệm ngôn ngữ nguồn chưa được từ vựng hóa trong ngôn ngữ đích

Trong một số tình huống dịch thuật thành ngữ, người dịch có thể thấy rằng thành ngữ trong tiếng Anh có thể diễn đạt một khái niệm được biết đến trong tư duy ngôn ngữ của người Việt nhưng khái niệm này chưa được từ vựng hóa. Do đó, người dịch có thể hiểu biết khái niệm nhưng họ không có từ để dịch chúng. Khi gặp thành ngữ "*Every Jack has his Jill*" (Nồi nào úp vung nấy) người dịch sẽ nhận thấy sự khó khăn trong luận giải từ "*Jack*" và "*Jill*" bởi đây là hai danh từ riêng chỉ tên người trong tiếng Anh, và dĩ nhiên, chúng không được từ vựng hóa trong ngôn ngữ tiếng Việt. Theo đó, sự lý giải cho các khái niệm từ vựng này cần có sự phân tích sâu sắc để suy luận về một lớp nghĩa hàm ý ẩn chứa trong ngôn từ. Chúng ta có thể hiểu nghĩa đen của thành ngữ, đó là: Ai rồi cũng tìm thấy sự phù hợp của riêng mình. Từ đây, người dịch tìm được thành ngữ *Nồi nào úp vung nấy* tương ứng trong tiếng Việt.

c) Thành ngữ trong ngôn ngữ nguồn chứa từ/ngữ có nhiều nghĩa tương đương trong ngôn ngữ đích

Người dịch có thể gặp những thành ngữ tiếng Anh có chứa từ/ngữ có nhiều nghĩa tương đương trong tiếng Việt. Do đó, người dịch tốn nhiều thời gian để lựa chọn nhiều từ khác nhau trong tiếng Việt để tìm được một bản dịch thành ngữ Anh - Việt sát nghĩa nhất. Ví dụ, "*to call*" là một từ chung trong tiếng Anh, tùy thuộc vào đối tượng hướng tới của nó mà người dịch phải chọn các từ khác nhau trong tiếng Việt để dịch. Do đó, để dịch thành ngữ "*Call the shots*", người dịch chọn nghĩa "*call = làm*" trong tiếng Việt. Vì vậy, "*call the shots*" có nghĩa là đưa ra quyết định và được dịch sang tiếng Việt là "*điều hành*". Tuy nhiên, ở một ngữ cảnh khác, từ "*call*" trong thành ngữ "*Call the meeting to order*", người dịch cần phải chọn nghĩa "*call = hỏi*" trong tiếng Việt. Do đó, thành ngữ "*call the meeting to order*" có nghĩa là chính thức yêu cầu các thành viên trong hội nghị im lặng và trật tự để bắt đầu một cuộc họp.

4.3.4. Giải pháp khắc phục sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ Anh - Việt

a) Nâng cao kiến thức về văn hóa, tập quán sản xuất, ngôn ngữ và điều kiện xã hội

Do địa lý khác nhau nên sự khác biệt giữa nền văn hóa của hai quốc gia Việt Nam và Anh là không thể tránh khỏi, đặc biệt là trong hệ thống thành ngữ. Do đó, người dịch thuật cần trau dồi sự hiểu biết về văn hóa, tín ngưỡng, thói quen và điều kiện xã hội của con người ở cả hai quốc gia, để từ đó người dịch có thể so sánh và chuyển thể được ý nghĩa của thành ngữ tiếng Anh sang tiếng Việt.

Trước hết, khi biên dịch viên muốn dịch thành ngữ tiếng Anh sang tiếng Việt, họ phải hiểu văn hoá của hai nước. Bởi lẽ, sự khác biệt về văn hoá thể hiện trong các thành ngữ sẽ khiến người dịch gặp lúng túng khi muốn chuyển dịch nghĩa của thành ngữ trong ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích. Ví dụ, khi biên dịch viên muốn dịch thành ngữ tiếng Anh "*Love me love my dog*" sang tiếng Việt, họ cần có sự hiểu biết về văn hoá Anh. Theo đó, trong đời sống của người Anh, họ thường đối xử thân mật, thân ái với động vật, đặc biệt là chó, và coi động vật thân thuộc như những người bạn. Khá nhiều gia đình người Anh nuôi ít nhất một con vật cưng trong nhà. Khi vật nuôi của họ chết, nhiều người thậm chí còn trả một khoản tiền khá lớn để chôn cất tử tế cho vật nuôi của họ. Đồng thời, người dân Anh coi việc đối xử tàn ác với động vật dưới bất kỳ hình thức nào cũng là một tội hình sự. Từ sự phân tích trên, người dịch có thể nhận thấy "*dog*" trong "*Love me love my dog*" không chỉ đơn giản là cách định danh một loài động vật mà để chỉ những người thân yêu của một ai đó. Do vậy, thành ngữ này có thể được dịch sang tiếng Việt: "*Yêu nhau yêu cả đường đi/Ghét nhau ghét cả tông ti họ hàng*".

Tương tự như vậy, thành ngữ "*It rains cats and dogs*" có nghĩa là mưa to hoặc đổ nước ám chỉ đến tín ngưỡng tôn giáo của người Châu Âu. Tuy nhiên, khi dịch thành ngữ này sang tiếng Việt, người dịch không nên hiểu theo nghĩa "*Trời mưa chó mèo*" vì điều này hoàn toàn xa lạ với người Việt. Người dịch cần tìm hiểu nét văn hoá của người Việt tương ứng với nghĩa biểu đạt trong thành ngữ Anh. Ở Việt Nam, người ta sử dụng từ "*trút nước*" để chỉ mưa to. Vì vậy, thành ngữ có thể được dịch sang tiếng Việt là "*Trời mưa như trút nước*".

Với thành ngữ tiếng Anh "*Don't look a gift horse in the mouth*" có nghĩa là ai đó không nên mong đợi những món quà hoàn hảo. Thành ngữ này phản ánh một phong tục tặng ngựa như một món quà có ý nghĩa và tuyệt vời. Tuy nhiên, phong tục này hoàn toàn xa lạ với người Việt Nam, vì vậy nếu chúng ta dịch thành "*Đừng nhìn vào miệng con ngựa được tặng*", người

Việt sẽ không hiểu. Vậy nên, người dịch cần nét văn hoá Việt tương ứng với nghĩa biểu đạt của “*ngựa*” và “*răng ngựa*” trong thành ngữ Anh. Ở Việt Nam, mọi người cho rằng món quà có ý nghĩa và tuyệt vời là một chú voi bởi voi đã đi vào đời sống và trở thành một trong những biểu tượng văn hoá của Việt Nam. Voi là loài vật tượng trưng cho quyền uy, sức mạnh vật chất và tinh thần (voi được hình tượng qua truyền thuyết về voi chín ngà trong Sơn Tinh Thủy Tinh; voi được dùng làm vật chiến trong những cuộc chiến chống quân xâm lược của Hai Bà Trưng, Bà Triệu, vua Quang Trung, hay voi xuất hiện trên trống đồng Đông Sơn, trên đồ gốm, đồng, đá... của người Việt từ ngàn xưa) cũng như voi được hình tượng của sự chân - thiện - mỹ, sự phê phán những hành vi, thói hư tật xấu trong xã hội. Vì vậy, sẽ rất tham lam nếu ai đó muốn được tặng một cô Tiên (bởi trong văn hóa Việt, cô Tiên là hiện thân của sự hoàn mỹ về vẻ đẹp và phẩm chất: Cô tiên không chỉ đẹp bên ngoài mà còn có sự thanh cao, trí tuệ và lòng vị tha. Điều này tạo cảm hứng cho con người hướng đến những giá trị cao đẹp hơn trong cuộc sống) sau khi đã nhận được một chú voi. Do đó, thành ngữ này nên được dịch tương ứng trong tiếng Việt là “*Đừng có được voi đòi tiên*”.

Thứ hai, người dịch cần tìm hiểu thói quen sản xuất của người dân hai nước để có thể dịch thành ngữ tiếng Anh sang tiếng Việt tốt hơn. Thói quen sản xuất là yếu tố ảnh hưởng rất nhiều đến việc dịch thành ngữ từ ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích. Trong hầu hết bữa ăn, người Anh sử dụng phổ biến các bánh ngọt, bánh mì với bơ hoặc phô mai và nhiều loại thịt. Trong khi đó, bữa ăn truyền thống của người Việt Nam lại chủ yếu dùng cơm. Vì vậy, hình ảnh “*bánh ngọt*” thường được sử dụng trong câu ẩn dụ của thành ngữ Anh. Ví dụ, thành ngữ “*Sell like hot cake*” không nên dịch tiếng Việt là “*Bán như bánh rán nóng*” mà là “*Bán chạy như tôm tươi*”.

Thứ ba, người dịch cần hiểu cách sử dụng ngôn ngữ trong tiếng Anh và tiếng Việt. Người Anh thường sử dụng ngôn ngữ theo phong cách ngắn gọn nhưng người Việt sử dụng ngôn ngữ theo cách dài dòng để bày tỏ ý kiến, ý tưởng cũng như cảm xúc và tình cảm của mình. Ví dụ, thành ngữ tiếng Anh “*Two heads are better than one*” nếu hiểu theo nghĩa đen là “*Hai tốt hơn một*”. Tuy nhiên, khi người dịch hiểu được cách sử dụng ngôn ngữ của người Anh đơn giản, súc tích nhưng hàm chứa lớp nghĩa tu từ sâu sắc thì sẽ có thể chuyển tải thành một bản dịch tiếng Việt đầy đủ ý nghĩa: “*Một cây làm chẳng nên non/ Ba cây chụm lại nên hòn núi cao*”.

Thứ tư, nếu người dịch muốn dịch thành ngữ tiếng Anh sang tiếng Việt, họ cần có sự hiểu biết về điều kiện xã hội của hai quốc gia. Mỗi xã hội đều có những sự kiện, hiện tượng, nhân vật nổi bật riêng. Những người trong xã hội chịu ảnh hưởng của chúng. Họ có xu hướng so sánh để diễn đạt ý tưởng, cảm xúc, tình cảm của mình. Vì vậy, việc dịch thuật trở nên khó khăn bởi nó đòi hỏi người dịch phải có kiến thức không chỉ về văn hóa mà còn về các sự kiện xã hội. Trong thành ngữ tiếng Anh “*To carry coals to Newcastle*” có từ “*Newcastle*” chỉ tên một thành phố ở nước Anh, và cũng là một địa danh sản xuất than lớn nhất thế giới. Việc phân tích ý nghĩa của khái niệm này cho thấy việc chuyển than về một thành phố dư thừa than mang hàm ý chỉ một sự lãng phí, không cần thiết. Từ sự hiểu biết cụ thể điều kiện xã hội của

hai quốc gia, người dịch có thể tìm thấy thành ngữ tiếng Việt “*Chở củi về rừng*” tương ứng với thành ngữ trong tiếng Anh.

b) Nâng cao khả năng đoán nghĩa ngôn ngữ

Trước khi dịch thành ngữ tiếng Anh sang tiếng Việt, người học nên đoán nghĩa của thành ngữ. Sau đó, họ có thể thu thập ý tưởng của mình và chọn ý tưởng tốt nhất để dịch thành ngữ tiếng Anh sang ngôn ngữ của họ. Tuy nhiên, trên thực tế, việc đoán nghĩa của thành ngữ rất khó vì có sự liên hệ với nghĩa thông thường của từng từ. Có thể đoán được thành ngữ nếu chúng được sử dụng trong một ngữ cảnh nhất định, nghĩa là khi người dịch nắm được thành ngữ được sử dụng trong một tình huống cụ thể. Do đó, để dịch thành ngữ tiếng Anh sang tiếng Việt tốt, người dịch cần phân tích lớp ngữ nghĩa của các thành phần cấu tạo thành ngữ trong ngữ cảnh nhất định.

Ví dụ, khi gặp thành ngữ tiếng Anh “*Salt of the earth*”, người dịch có thể đoán nghĩa của thành ngữ bằng cách phân tích các thành phần cấu tạo thành ngữ. Theo đó, “*salt*” (muối) là clorua natri, một chất dùng để nêm nếm thức ăn, bảo quản thịt,... Muối có sẵn trong lòng đất và được tạo ra bằng cách bốc hơi và kết tinh từ nước biển và các loại nước khác. “*Earth*” (Trái đất) là quả địa cầu (hành tinh) mà con người đang sinh sống. Muối rất hữu ích cho sức khỏe của con người, và có giá trị trong đời sống của chúng ta. Do đó, “*Salt of the earth*” có thể biểu thị một cái gì đó hoặc một ai đó tốt và xứng đáng. Nếu biết phân tích thành ngữ này trong một ngữ cảnh nhất định, người học sẽ có một bản dịch tiếng Việt sát nghĩa. Ví dụ, trong câu nói “*Mrs. Jones is the salt of the earth. She is the first to help anyone in trouble*”. Người dịch có thể thấy rằng một người luôn xuất hiện đầu tiên để giúp đỡ tất cả những người khác đang gặp khó khăn chắc chắn phải là người rất tử tế và đáng trân trọng. Vì vậy, thành ngữ “*Salt of the earth*” hàm chỉ một người rất tốt, đáng trân quý và nên được dịch sang tiếng Việt là “*người tốt*”.

c) Dịch thành ngữ trong ngữ cảnh phù hợp

Một trong những khó khăn của người dịch khi không xác định được ngữ cảnh phù hợp trong sử dụng thành ngữ. Từ đó, người dịch sẽ gặp sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ từ tiếng Anh sang tiếng Việt. Ví dụ, với thành ngữ “*People who live in the glass houses shouldn't throw stones*” hiểu theo nghĩa đen là “những người sống trong nhà kính không nên ném đá vào người khác” và nghĩa tu từ (nghĩa bóng) phải được hiểu là “*bạn không nên chỉ trích người khác khi mà bạn cũng có những khuyết điểm tương tự*”. Nếu đặt thành ngữ trong một ngữ cảnh trang trọng, lịch sự, người dịch có thể dịch tiếng Việt là “*Cười người hôm trước, hôm sau người cười*”. Tuy nhiên, khi sử dụng thành ngữ trong một ngữ cảnh suồng sã, không phụ thuộc nghi thức thì bản dịch tiếng Việt tương đương có thể là “*Chó chê mèo lắm lông*”.

d) Tìm kiếm sự tương đương trong ngôn ngữ nguồn

Khi dịch thành ngữ tiếng Anh, không dễ để có được sự tương đương tiếng Việt phù hợp với sắc thái ý nghĩa của thành ngữ tiếng Anh. Một số thành ngữ tiếng Anh có nhiều hơn một sự tương đương tiếng Việt nên người dịch cần cân nhắc lựa chọn vì nếu chọn những thành ngữ phản ánh quá nhiều đặc điểm về tự nhiên, xã hội, văn hoá Việt Nam thì sẽ mất đi tính thống nhất của phong cách tiếng Anh. Ngoài ra, một số thành ngữ tiếng Anh không có từ

trương đương trong tiếng Việt, người dịch có thể dịch chúng sang ngôn ngữ của mình nhưng phải giữ nguyên sắc thái ý nghĩa phù hợp của thành ngữ tiếng Anh.

Ví dụ, thành ngữ tiếng Anh “*When the cat’s away the mice will play*” ám chỉ những người láu cá, tinh ranh và nghịch ngợm khi họ không bị giám sát; đồng thời cũng biểu đạt hàm nghĩa khi người chịu trách nhiệm (cha mẹ, ông chủ...) vắng mặt thì cấp dưới (con cái, nhân viên...) sẽ gây loạn. Trong bối cảnh gia đình, thành ngữ chỉ con cái thiếu trách nhiệm với cha mẹ. Trong tình huống quản lý công việc, thành ngữ chỉ cấp dưới thiếu trách nhiệm với cấp trên. Khi dịch thành ngữ này, người dịch có thể sử dụng ngôn ngữ tiếng Việt cùng với sắc thái gốc của tiếng Anh để dịch thành “*Vắng chúa nhà gà vọc niêu tôm*”.

5. Thảo luận

Dịch thuật thành ngữ, cũng như bất kỳ ngôn ngữ tượng hình nào khác, đôi khi có thể gặp khó khăn vì hàm nghĩa thành ngữ khác xa với nghĩa đen. Người dịch không chỉ được kỳ vọng có khả năng nhận ra thành ngữ mà còn có thể truyền tải thành công thành ngữ đó sang ngôn ngữ đích. Dịch thuật thành ngữ nói chung và dịch thuật thành ngữ Anh - Việt nói riêng là một công việc đòi hỏi người dịch có sự nghiên cứu sâu rộng về sự không tương đương trong ngôn ngữ. Bởi lẽ, sự không tương đương về ngôn ngữ luôn là rào cản lớn trong quá trình người dịch tìm kiếm thành công các bản dịch tương đương trong ngôn ngữ đích.

Trước hết, sự không tương đương của thành ngữ trong tiếng Anh và tiếng Việt bắt nguồn từ sự khác biệt về đặc thù văn hóa - xã hội khác biệt giữa hai quốc gia. Thứ hai, có nhiều khái niệm trong thành ngữ tiếng Anh chưa được từ vựng hoá cụ thể trong tiếng Việt. Thứ ba, thành ngữ tiếng Anh chứa từ/ngữ có nhiều nghĩa tương đương trong tiếng Việt.

Để có được bản dịch tiếng Việt đáp ứng trọn vẹn ý nghĩa cần truyền tải từ thành ngữ trong tiếng Anh, người dịch cần có sự xử lý tốt vấn đề không tương đương trong dịch thuật. Một là, người dịch phải nghiên cứu để mở rộng kiến thức văn hóa, tập quán sản xuất, ngôn ngữ và điều kiện xã hội của hai quốc gia. Hai là, trong quá trình dịch thuật, người dịch cần nâng cao khả năng đoán nghĩa của từ/ngữ trong ngôn ngữ nguồn (tiếng Anh). Ba là, việc tìm kiếm sự tương đương trong ngôn ngữ nguồn (tiếng Việt) được coi là yếu tố thiết yếu để người dịch có được bản dịch tiếng Việt phù hợp ngữ nghĩa nhất với thành ngữ tiếng Anh.

Việc xử lý tốt các vấn đề không tương đương trong dịch thuật sẽ giúp người dịch truyền tải thành công bức thông điệp của thành ngữ từ ngôn ngữ nguồn (tiếng Anh) sang ngôn ngữ đích (tiếng Việt). Nói cách khác, khi khắc phục được rào cản về sự không tương đương trong hai ngôn ngữ, người dịch sẽ tái tạo sự không tương đương trong ngôn ngữ đích mà không làm mất toàn bộ ý nghĩa của thành ngữ trong ngôn ngữ nguồn.

6. Kết luận

Dịch thuật thành ngữ là hoạt động thiết thực đóng góp cho sự phát triển ngôn ngữ và nghiên cứu khoa học cho ngành ngôn ngữ. Bài viết đã làm sáng tỏ sự không tương đương của thành ngữ tiếng Anh trong tiếng Việt, đồng thời đề xuất một số giải pháp nhằm khắc phục các rào cản về sự không tương đương này. Hy vọng, kết quả nghiên cứu trên là tư liệu hữu ích cho các nghiên cứu chuyên sâu về thành ngữ và dịch thuật thành ngữ; đồng thời góp phần làm tư liệu phục vụ giảng dạy ngôn ngữ và biên soạn từ điển thành ngữ Anh - Việt.

Tài liệu tham khảo**Tài liệu tiếng Việt**

- [1]. Trịnh Thu Hương - Trung Dũng, *Từ điển Thành ngữ Anh - Việt* (2021), Nxb Phụ nữ.
- [2]. Bùi Mạnh Hùng (chủ biên) (2023), *Ngữ văn lớp 7* (tập 1), Nxb Giáo dục Việt Nam.
- [3]. Nguyễn Hoàng Hồng Minh (2021), *Đặc điểm ngữ nghĩa của các thành ngữ so sánh ngang bằng có thành tố chỉ loài vật trong tiếng Việt* (có liên hệ tiếng Anh), Tạp chí *Nhân lực xã hội*, số 3 (2021).
- [4]. Lê Vũ Quỳnh Nga (2022), *Khảo sát khả năng nhận diện thành ngữ, những khó khăn và chiến lược dịch thành ngữ của sinh viên năm 3 ngành Ngôn ngữ Anh Trường Đại học Ngoại ngữ - Đại học Thái Nguyên*, Tạp chí *Khoa học Công nghệ - Đại học Thái Nguyên*, tập 27 - số 9 (2022).
- [5]. Nguyễn Minh Tiến (2015), *Từ điển Thành ngữ Anh - Việt*, Nxb Đà Nẵng.
- [6]. Ngô Thị Thanh Thảo (2021), *Nghiên cứu đặc điểm ngôn ngữ - văn hóa trong thành ngữ tiếng Anh và tiếng Việt có sử dụng tên gọi động vật*, Tạp chí *Khoa học Ngoại ngữ*, số 66/T6-2021

Tài liệu tiếng Anh

- [7]. Adam Makkai (tái bản 2013), *Idiom structure in English*, De Gruyter.
- [8]. Anna Dąbrowska (2018), *A Syntactic Study of Idioms*, Cambridge Scholars Publishing.
- [9]. Betty Kirkpatrick (2014), *Modern English Idioms*, Crombie Jardine Publishing Limited.
- [10]. Bussmann H. (2006), *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. Trauth, G. P., Kazzazi, K. (eds.), London and New York: Routledge.
- [11]. Dave Alber [2014], *English Idioms: An Idiomatic Journey to the West*, CreateSpace Independent Publishing Platform.
- [12]. Iulian Mardar (2021), *Idioms through Time and Technology-The Signature of a Culture*, Cambridge Scholars Publishers.
- [13]. Newmark, P. (1988), *A Textbook of Translation*, New York: TiceHall Press.
- [14]. Violeta Polikarenko (2011), *British and American idioms*, GRIN Verlag.
- [15]. Xu Xinyu (2022), *English idioms and cross-cultural communication under the influence of British geographical features* [J]. 2022(4).

BÀN VỀ SỰ KHÔNG TƯƠNG ĐƯƠNG TRONG DỊCH THUẬT THÀNH NGỮ TIẾNG ANH SANG TIẾNG VIỆT

Hoàng Thị Huệ

Trường Đại học Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa

Email: hoangthihue@dvttdt.edu.vn

Ngày nhận bài: 20/10/2024

Ngày phản biện: 21/10/2024

Ngày tác giả sửa: 26/10/2024

Ngày duyệt đăng: 06/01/2025

Ngày phát hành: 15/01/2025

DOI: <https://doi.org/10.55988/2588-1264/202>

Sự phát triển giao thương và hội nhập quốc tế trong thời gian gần đây đã thúc đẩy hoạt động giao tiếp và giao lưu văn hóa giữa các quốc gia. Thành ngữ là một yếu tố được sử dụng trong quá trình giao tiếp này. Do vậy, dịch thuật các thành ngữ có ý nghĩa quan trọng trong giao tiếp, đặc biệt là giao tiếp liên văn hóa, liên quốc gia. Tuy nhiên, trong quá trình dịch thuật, người dịch gặp không ít rào cản về sự không tương đương giữa thành ngữ của các dân tộc. Sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ bắt nguồn từ sự khác biệt về văn hóa, lịch sử, phong tục tập quán, tín ngưỡng... của các quốc gia trên thế giới. Dựa vào các cơ sở lý thuyết về thành ngữ và nguồn tư liệu khảo sát thực tế, bài viết bàn về sự không tương đương trong dịch thuật thành ngữ Anh - Việt, đồng thời đề xuất giải pháp khắc phục những khó khăn này, góp phần làm tăng tính hiệu quả trong việc dịch thành ngữ từ tiếng Anh sang tiếng Việt nói riêng và trong công tác dịch thuật nói chung.

Từ khóa: Thành ngữ tiếng Anh; Sự không tương đương; Dịch thuật.